

UDK 316.3 : 2-488.4 (497.6)

Suada Buljubašić

**SOCIJALNA POLITIKA PREMA
NEZAPOSLENIM U BiH****SOCIAL POLICY FOR THE UNEMPLOYED
IN BOSNIA AND HERZEGOVINA****Sažetak**

Nezaposlenost u Bosni i Hercegovini je dostigla dramatične razmjere, jer je registrirana nezaposlenost godinama veća od 40%. Nezaposlenost ima mnogobrojne uzroke, a prvenstveno su to ratom uništeni privredni kapaciteti i resursi te loša privatizacija. Privatizacija je prouzrokovala brojne probleme, među kojima posebno dominira problem nezaposlenosti jer je došlo do otpuštanja velikog broja radnika. Prisutni su svi oblici nezaposlenosti – od strukturne, frikcijske, cikličke do dobrovoljne, ali je najizraženija prisilna nezaposlenost jer su ljudi prisiljeni da traže posao, ali bezuspješno. Među nezaposlenim osobama više od dvije trećine njih imaju razne stepene obrazovanja. U prosjeku, na posao se čeka preko tri godine. Osobe u životnoj dobi od 35 do 55 godina na posao čekaju duže od pet godina. Nezaposlenost predstavlja problem koji proizvodi brojne posljedice na individualnom, porodičnom, kolektivnom i društvenom planu. Zapravo, stručnjaci različitih profila upozoravaju da nezaposlenost proizvodi čitav niz različitih posljedica, kao što su: psihički problemi i mentalni poremećaji, gubitak samopoštovanja i samoidentiteta, reduciranje socijalnih uloga i odnosa s drugim ljudima, socijalna isključenost, osiromašenje i siromaštvo, poremećaj porodičnih odnosa i funkcija itd. Također, nezaposlenost može dovesti i do različitih devijacija kao što su alkoholizam, samoubistvo, kriminal, prostitucija i sl. U cilju ublažavanja posljedica nezaposlenosti ovom problemu se posvećuje sve veća pažnja. Ona se prvenstveno ogleda u ostva-

rivanju nekih socijalnih prava, novčanih davanja i različitih programa zapošljavanja određenih kategorija nezaposlenih.

Ključne riječi: *nezaposlenost, programi zapošljavanja, aktivne mjere zapošljavanja, socijalni problemi, tržište rada, sufinansiranje, siromaštvo, socijalna isključenost*

Summary

Unemployment in Bosnia and Herzegovina has dramatic proportion, because it is bigger than 40 % (these are registered datas).

Unemployment is made because the war destroyed economic capacitance and facilities. And bad privatization, too. Privatization was made a lot of problems, specially problem about unemployment, so many workers have not a job, because they are get dismissal. We have many forms of unemployment like structural, friction, cyclical, and voluntary, but most expressed is compulsory unemployment. Inter workers who lost a job more than 2/3 have different degree of education. People waiting job more than three years. It is average. People who have 35 -55 years waiting job more than five years.

Problem of unemployment produces many consequences into social, individual and collective life. Specialists say that this problem cause different outcomes: physical and mental problems, people lose self-esteem, poorness, reduction of sociall roles, disorder family relationship, etc.

Unmeployment made a lot of deviations: problems with alcohol, suicide, criminal, prostitution... If our community want to moderate this problem, it will need a big interest. First, actualization of social right, money aid, different programs about job-findind people who have different degree education.

Key words: *unemployment, programs about job-finding, active dimensions to job-finding, social problems, work market, financial aid, poorness, social isolation.*

Uvod

Nezaposlenost je jedan od najvećih i najsloženijih socijalnih problema. Postoji više razloga za ovu tvrdnju. Problem nezaposlenosti posljednjih decenija je u stalnom porastu u svim dijelovima svijeta, što ga svrstava u red globalnih svjetskih problema. S ovim problemom ne suočavaju se samo manje razvijene i zemlje u tranziciji. U isto vrijeme ovo je problem i razvijenih zemalja. Da je nezaposlenost problem i razvijenih zemalja najbolje pokazuje podatak da je u zadnjem desetljeću 20. vijeka u zemljama Evropske unije preko devet miliona radnika tražilo posao duže od godinu dana (Lakićević, 2001:59). Pored toga, stopa nezaposlenosti u mnogim razvijenim zemljama veća je od 10%, što se smatra visokim nivoom, jer je tolerantni limit oko 6%.

Podaci različitih istraživanja upozoravaju da nezaposlenost predstavlja problem koji proizvodi brojne posljedice na individualnom, porodičnom, kolektivnom i društvenom planu. Tako stručnjaci različitih profila upozoravaju da nezaposlenost proizvodi čitav niz različitih posljedica kao što su: psihički problemi i mentalni poremećaji, gubitak samopoštovanja i samoidentiteta, reduciranje socijalnih uloga i odnosa s drugim ljudima, socijalna isključenost, osiromašenje i siromaštvo, poremećaj porodičnih odnosa i funkcija, itd. Ponekad nezaposlenost može dovesti i do različitih devijacija kao što su alkoholizam, samoubistvo, kriminal, prostitucija i sl.

Pojam nezaposlenosti

Nezaposlenost se najčešće određuje preko najopćenitije definicije nezaposlene osobe po kojoj se pod nezaposlenom osobom smatra svaka osoba koja ne radi, sposobna je da radi i želi da radi. Dakle, prema ovoj definiciji suština je da je neka osoba uskraćena mogućnosti radnog angažiranja, bez obzira na to da li je izgubila posao ili nikada nije bila radno angažirana. Zatim, da je sposobna za rad, pri čemu se obično definiraju najopćenitiji uvjeti za zapošljavanje kao što su: uzrast, opća zdravstvena sposobnost, te uvjeti koji su vezani za određene poslove ili radna mjesta kao što su: kvalifikacija ili školska sprema, neka specijalna znanja i vještine,

iskustva itd. Pored ovih uvjeta, kod osobe mora postojati želja, odnosno volja za radom (Marković, 1999).

Prema odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH, kao nezaposlena osoba smatra se osoba sposobna za rad koja nije u radnom odnosu, a koja:

- a) nema registrirano privredno društvo ili drugo pravno lice, odnosno ne ostvaruje dividendu po osnovu udjela u privrednom društvu ili drugom pravnom licu;
- b) nema registriran obrt;
- c) ne bavi se poljoprivrednom djelatnošću;
- d) nije uživatelj penzije prema propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju;
- e) nije redovan učenik ili student;
- f) ostvaruje prihod po bilo kom osnovu;
- g) aktivno traži posao (član 1 stav 1).

Međutim, prema odredbama ovog zakona kao nezaposlene osobe smatrat će se i osobe koje imaju registrirano privredno društvo ili drugo pravno lice, odnosno ostvaruju dividendu po osnovu udjela u privrednom društvu ili drugom pravnom licu, kao i osobe koje ostvaruju prihod po bilo kom osnovu samo u slučaju da njihov prihod ne prelazi mjesečno 25% prosječne plaće u toku prethodne godine prema podacima Federalnog zavoda za statistiku.

Ova zakonska odredba definiranja nezaposlene osobe nužna je zbog činjenice da većina sistema zapošljavanja i zaštite nezaposlenih osoba kao kriterij za stjecanje statusa nezaposlene osobe zahtijeva da je nezaposlena osoba prijavljena zvaničnim službama ili institucijama koje su nadležne za oblast zapošljavanja, te da aktivno traži posao. Prema zakonskim odredbama u Federaciji Bosne i Hercegovine nezaposlena osoba aktivno traži posao ako:

- a) se redovno javlja službi za zapošljavanje;
- b) podnosi molbe poslodavcima ili daje oglase i javlja se na oglase i konkurse, i
- c) pridržava se programa profesionalne orijentacije, obuke i prekvalifikacije.

Milosavljević (2003) ističe da se nezaposlenost može posmatrati i definirati sa dva aspekta: agregativni i individualni aspekt nezaposlenosti:

1. Agregativni aspekt nezaposlenosti označava stanje dijela radne snage koja je izvan procesa rada mimo svoje volje i najčešće se izražava brojem osoba koje traže zaposlenje.

2. Individualni aspekt nezaposlenosti odnosi se na pojedinca, odnosno na nezaposlenu osobu koja ne radi uprkos činjenici da želi da radi i sposobna je za rad.

Uočavanje ova dva aspekta fenomena nezaposlenosti značajno je jer je to ključna linija razdvajanja u pristupima brojnih nauka koje se bave ovim problemom. Ekonomske nauke problem nezaposlenosti proučavaju s agregativnog aspekta, jer je u središtu njihovog interesa onaj dio radne snage koji ne može svoj rad da opredmeti budući da nije uključen u proizvodnju, ali jeste u potrošnju. Naime, ekonomske nauke nezaposlenost analiziraju kao dio produkcionih procesa i odnosa, i one posebno naglašavaju problem ponude i potražnje radne snage, smatrajući da je nezaposlenost posljedica neusaglašenosti ova dva procesa. Upravo zbog toga ekonomske nauke imaju za cilj uspostavljanje ravnoteže između ponude i potražnje, i to pronalaženjem modela koji uspostavlja harmoničan odnos između visine nadnice i obima zaposlenosti.

Humanističke nauke proučavaju onaj aspekt nezaposlenosti koji se odnosi na uskraćene potrebe pojedinca da rade, te na posljedice koje takvo uskraćenje ima na pojedince, porodice i društvo u cjelini. Ove nauke najčešće tragaju za putevima zaštite nezaposlenih osoba i njihovih porodica, te ublažavanjem posljedica nezaposlenosti, a u čemu posebno prednjači i ima dominantnu ulogu socijalna politika.

S obzirom na činjenicu da nezaposlenost nepovoljno pogađa ne samo pojedinca nego i društvene grupe i globalna društva, u proučavanju ovog fenomena kao nužno se nameće sagledavanje dva elementa, i to ljudskih potreba i problem ponude i potražnje radne snage, jer ovaj dualizam proizlazi iz same prirode nezaposlenosti.

Fenomen nezaposlenosti se u većini savremenih društava posmatra kao socijalni problem, posebno zbog činjenice što je

društveno uvjetovan, masovno izražen, društveno je uočljiv i proizvodi brojne negativne posljedice na individualnom, porodičnom i društvenom nivou. Upravo zbog ovih činjenica sva savremena društva imaju određene sisteme zaštite nezaposlenih i određenu politiku ublažavanja pojave nezaposlenosti.

Nezaposlenost u BiH

Broj nezaposlenih osoba na cijelom području Bosne i Hercegovine je u stalnom porastu. Tako prema podacima Federalnog zavoda za zapošljavanje prosječan broj nezaposlenih osoba u 2006. godini iznosio je 355.102, što je u odnosu na prosjek 2005. godine od 338.271 više za 16.831 ili 4,98%. Kao glavni razlozi povećanja broja nezaposlenih osoba navode se:

- završetak školovanja mladih i njihovo prijavljivanje nadležnim službama za zapošljavanje;
- gubitak zaposlenja zbog stečaja ili likvidacije preduzeća;
- nedovoljna ulaganja za otvaranje novih radnih mjesta;
- nedovoljna proizvodnja u svim djelatnostima privrede; i
- mehanički priliv stanovništva (povratak iz inozemstva, a posebno iz zemalja u okruženju).

Pravo stanje u pogledu prosječne stope nezaposlenosti je teško utvrditi jer mnoge osobe s evidencije nezaposlenih rade nacrno u privatnim firmama i međunarodnim organizacijama koje djeluju u BiH. Upravo zbog toga imamo različite pokazatelje o broju nezaposlenih. Tako je prema podacima Federalnog zavoda za zapošljavanje prosječna stopa nezaposlenosti u Federaciji BiH u 2006. godini iznosila 47,6% i ima tendenciju rasta u odnosu na prethodne godine. S druge strane, prema nekim istraživanjima i procjenama Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda, stopa nezaposlenosti kreće se u rasponu od 17% do 23%, a prema prethodnim rezultatima ankete o radnoj snazi, koju je u 2006. godini provela Agencija za statistiku BiH, stopa nezaposlenosti u Federaciji BiH je 32,4% (Izveštaj o radu u 2006. godini, Federalni zavod za zapošljavanje).

Na osnovu analize podataka kojima raspolaže Federalni zavod za zapošljavanje u strukturalnim obilježjima nezaposlenosti nema značajnijih promjena u odnosu na prethodne godine. To se i dalje ogleda u:

- porastu nezaposlenosti,
- prosjeku čekanja na posao od preko tri godine za osobe mlađe od 35 godina,
- prosjeku čekanja na posao i duže od pet godina za osobe starosti od 35 do 55 godina,
- od ukupnog broja nezaposlenih stručnih osoba koje se nalaze na evidenciji nezaposlenih (225.649), njih 108.226 ili 48% prvi put traže zaposlenje.

Prezentirani podaci jasno ukazuju na složeno i bremenito stanje u ovoj oblasti. S jedne strane, stopa nezaposlenosti je izuzetno visoka, bez obzira na način iskazivanja ove stope, a s druge strane izuzetno dug vremenski prosjek čekanja na posao. Podatak da osobe mlađe od 35 godina života u prosjeku čekaju na posao duže od tri godine, a osobe u životnoj dobi od 35 do 55 godina i duže od pet godina je alarmantan posebno u poređenju s kriterijima razvijenih zemalja u kojima se kao dugotrajna nezaposlenost označava čekanje na posao duže od godinu dana. Ovakvo stanje u pogledu nezaposlenosti u našoj zemlji zahtijeva obavezu reforme tržišta rada i prilagođavanje ovog dijela socijalnog sektora tržišnim uvjetima privređivanja.

Društvena briga o nezaposlenim

Društvena briga odnosno zaštita nezaposlenih osoba je različita u pojedinim zemljama i ona je najčešće uvjetovana ekonomskim i privrednim razvojem, brojem nezaposlenih, zakonskom regulativom, razvojem socijalnih službi i usluga i sl. Zapravo, ova društvena briga najbolje se ogleda kroz sistem osiguranja nezaposlenih osoba. U literaturi (Puljiz, 2000) se navode četiri osnovna obilježja prema kojima je moguće razlikovati sisteme nezaposlenih, a to su: izdašnost, kontrola, utjecaj države i redistribucija.

Izdašnost se izražava kroz visinu naknade u odnosu na prethodni dohodak, kao i dužinu plaćanja naknade nezaposlenim osobama. U slučaju da stopa naknade nije određena u odnosu na plaću korisnika, za njen obračun najčešće se koristi prosjek plaća ostvarenih u industriji u određenom vremenskom periodu. U nekim zemljama visina naknade nezaposlenim je ista ili je naknada jednaka u drugom periodu nezaposlenosti. U pogledu dužine primanja naknade, ona je u pravilu ograničena na određeni broj sedmica i mjeseci, a vrijeme trajanja naknade zavisi i od dužine razdoblja plaćanja doprinosa za osiguranje od nezaposlenosti.

Kontrola nezaposlenih ostvaruje se jasnim utvrđivanjem uvjeta primanja naknade, dužinom razdoblja čekanja na početak primanja naknade i uvjetima pod kojim će osoba biti diskvalificirana. Pravo na novčanu naknadu najčešće je uvjetovano dužinom vremenskog razdoblja plaćanja doprinosa. Pored toga, mogu se odrediti i dodatni uvjeti za ostvarivanje prava na novčanu naknadu, kao što su radna sposobnost, prijava nadležnoj službi za zapošljavanje, spremnost prihvaćanja ponuđenog posla, aktivno traženje posla, primjereno ponašanje ili egzistencijalna potreba zapošljavanja. Također, definira se i rad koji nezaposlene osobe trebaju prihvatiti i najčešće se određuje vrsta posla, visina zarade ili udaljenost ponuđenog radnog mjesta od mjesta boravka nezaposlene osobe. Pravo na novčanu naknadu ne mogu ostvariti nezaposlene osobe ako su svojevoljno napustile posao ili su dobile otkaz zbog nepri-
mjeranog ponašanja. Nezaposleni koji odbiju primjereni posao, prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju mogu izgubiti pravo na novčanu naknadu s tim što gubitak ovog prava ne mora biti trajan, nego se može odnositi na određeno vremensko razdoblje.

Utjecaj države prvenstveno zavisi od tipa sistema osiguranja nezaposlenih. Tako obavezno osiguranje podrazumijeva veću intervenciju države u odnosu na dobrovoljno osiguranje. Pored toga, od izuzetnog značaja je i način finansiranja sistema. Osiguranje nezaposlenih mogu finansirati zaposlenici, poslodavci i država, a mogu postojati i različite kombinacije udjela ovih triju finansijera uz preciziran postotak učešća.

Vertikalna redistribucija novčanih naknada među nezaposlenima je od izuzetnog značaja za ocjenu karaktera sistema

osiguranja nezaposlenih. Ovdje se u prvom redu vrši ocjena na koji način se prikupljeni doprinosi kao naknade raspodjeljuju nezaposlenim u odnosu na njihov socijalni status i visinu plaće koju su kao zaposleni primali. Bez obzira na teškoće mjerenja redistributivnih učinaka, Puljiz ističe da se ipak može govoriti o tri osnovne mogućnosti u određivanju doprinosa i naknada: „određeni postotak na plaću (earnings-related), jednaki iznos (flat-rate) i obrnuti postotak s obzirom na plaću (inversely earning related). No moguće su i kombinacije tih formula. Npr., doprinosi mogu biti određeni u postotku od plaće, ili, pak, svima jednake ili čak obrnuto proporcionalne plaći“ (Puljiz: 2000:99). U praksi posljedice formula doprinosa i novčanih naknada svode se na to da ako su doprinosi određeni u jednakom procentu na sve plaće, a novčana davanja su svima jednaka ili obrnuto proporcionalna plaćama, onda u redistribuciji znatno lošije prolaze kategorije osiguranika s većim plaćama. Međutim, ako su i doprinosi i davanja nezaposlenima fiksirani u jednakom procentu u odnosu na plaće, onda nema redistribucije. Tada su socijalni statusi diferencirani u zaposlenosti i nezaposlenosti. Također, redistribucije između kategorija nezaposlenih nema i u slučajevima kada su i doprinosi i davanja jednaki za sve.

U Bosni i Hercegovini nezaposlene osobe u skladu sa zakonskom regulativom imaju pravo na novčanu naknadu za vrijeme nezaposlenosti pod uvjetom da nisu svjesno doprinijele prestanku radnog odnosa i da nisu dobrovoljno napustile posao bez opravdanog razloga. Tako u Federaciji BiH, a prema odredbama Zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, pravo na novčanu naknadu stiče nezaposlena osoba koja u trenutku prestanka radnog odnosa ima najmanje osam mjeseci rada neprekidno ili osam mjeseci s prekidima u posljednjih 18 mjeseci (član 29). Visina novčane naknade je regulirana ovim zakonom i ona iznosi 40% prosječne neto plaće isplaćene u Federaciji BiH u posljednja tri mjeseca prije prestanka radnog odnosa nezaposlene osobe, a prema podacima Federalnog zavoda za statistiku. Ovako ujednačena naknada svim nezaposlenim osobama na području Federacije BiH je znatno bolje i pravednije rješenje u odnosu na neka druga novčana davanja čiji iznosi su

različiti u pojedinim kantonima jer su u direktnoj vezi s privrednim i ekonomskim razvojem kantona. Međutim, ovako određenom visinom naknade u znatno povoljnijem položaju su nezaposlene osobe koje su prije gubitka posla primale minimalne plaće u odnosu na one čije su plaće bile mnogo veće. U pogledu vremenskog perioda u kojem se novčana naknada isplaćuje Zakonom je utvrđeno sedam vremenskih perioda i oni se kreću u rasponu od 3 do 24 mjeseca. Tako se najkraća novčana naknada od tri mjeseca isplaćuje nezaposlenoj osobi ako je provela na radu od 8 mjeseci do 5 godina, a najduža od 24 mjeseca nezaposlenoj osobi ako je provela na radu više od 35 godina.

U cilju ponovnog zapošljavanja nezaposlenoj osobi se može, na osobni zahtjev, isplatiti novčana naknada u jednokratnom iznosu, zavisno od utvrđenog trajanja prava na naknadu, ako želi da samostalno ili sa drugim osobama pokrene samostalnu djelatnost. Međutim, u praksi samo mali broj osoba koje su ostale bez posla dobije novčanu naknadu. Kao glavni razlog nedobijanja novčane naknade za sve osobe koje su ostale bez posla navodi se neuplaćivanje doprinosa za vrijeme trajanja zaposlenja, a mnogo rjeđe neblagovremeno podnošenje zahtjeva nadležnoj službi za zapošljavanje.

Pored novčane naknade, nezaposlene osobe imaju pravo na zdravstveno osiguranje, a u skladu s propisima o zdravstvenom osiguranju. Pravo na penzijsko i invalidsko osiguranje osigurava se samo za nezaposlene osobe kojim nedostaje do tri godine penzijskog staža do stjecanja uvjeta za odlazak u starosnu penziju.

Položaj nezaposlenih, visina novčanih naknada za vrijeme nezaposlenosti i vremenski period primanja ovih naknada znatno su nepovoljniji u našoj zemlji u poređenju s razvijenim zemljama. U vrijeme socijalizma naknada za nezaposlenost nije ni postojala jer je država nastojala da osigura punu zaposlenost. Osiguravanje pune zaposlenosti nužno je pratila i niska produktivnost rada, odnosno nedovoljni učinci u radu. Upravo zbog ovakve politike sve bivše socijalističke zemlje suočile su se s velikom nezaposlenošću nakon pada socijalizma. Izuzetno visoka stopa nezaposlenosti nužno je zahtijevala i uspostavljanje sistema osiguranja nezaposlenih. Istina, sadašnje osiguranje nezaposlenih nije najbolje rješenje jer ne pruža uvjete za socijalnu sigurnost nezaposlenih, posebno u poređenju s nekim evropskim zemljama. Tako neke

zemlje, prvenstveno skandinavske, imaju izuzetno dobro razvijen sistem zaštite nezaposlenih. U ovim zemljama nezaposlene osobe ostvaruju određena socijalna prava i novčana primanja koja su dovoljna za normalan život. Također, značajno je istaći da ove zemlje imaju čitav niz različitih programa edukacija, prekvalifikacija, dokvalifikacija i drugih aktivnosti kako bi nezaposlene osobe postale konkurentnije na tržištu rada i lakše pronašle posao. Pored ovih aktivnosti koje se provode prema nezaposlenim treba imati na umu i činjenicu da u ovim zemljama stopa nezaposlenosti nije tako visoka, tako da nezaposlene osobe lakše pronalaze posao i nisu osuđene na dugogodišnje čekanje na zaposlenje kao što je to slučaj u velikom broju zemalja među koje spada i BiH.

Aktivna politika zapošljavanja

Bez obzira na brojne teškoće i siromaštvo s kojim je suočena naša zemlja, problemu nezaposlenosti se u posljednje vrijeme posvećuje mnogo veća pažnja. Ona se prvenstveno ogleda u ostvarivanju nekih socijalnih prava, novčanih davanja i različitih programa zapošljavanja određenih kategorija nezaposlenih.

Tako je Federalni zavod za zapošljavanje u saradnji s kantonalnim službama za zapošljavanje u zadnjih nekoliko godina pokrenuo više različitih programa subvencija poslodavcima za poticaj zapošljavanja.

Program zapošljavanja mladih osoba s visokom i višom stručnom spremom namijenjen je za mlade osobe do 27 godina starosti koje su završile studij. Ovaj program pored zapošljavanja mladih ima za cilj i poticati kraće i kvalitetnije studiranje, poticati povratak u mjesto prebivališta, zadržati mlade u Bosni i Hercegovini i pružiti mogućnost stjecanja primijenjenih znanja i postizanja samostalnosti i stručnosti u zvanjima za koja su se školovali. Poslodavcima se subvencionira trošak od 50% bruto plaće za period od godinu dana.

Program zapošljavanja osoba sa KV – VKV zanimanjima namijenjen je osobama koje su na evidenciji nezaposlenih duže od 6 mjeseci i prvi put se zapošljavaju. Cilj ovog programa je

osposobljavanje i stjecanje novih teorijskih i praktičnih znanja, s posebnim naglaskom na sposobnost praćenja novih tehnologija u zanimanju i usavršavanju u struci. Ovim programom subvencionira se trošak od 60% bruto plaće za period od 12 mjeseci.

Program posao za sve namijenjen je svim nezaposlenim osobama s evidencije službi za zapošljavanje koje se ne mogu uklopiti u druge programe zapošljavanja. Cilj ovog programa je da se omogući zapošljavanje svih nezaposlenih osoba s evidencije bez obzira na prethodno radno iskustvo i godine starosti, kako bi kroz programe uvođenja u posao savladali poslove radnog mjesta, te nadoknadili izgubljena znanja i vještine uzrokovane dugotrajnom nezaposlenošću. Subvencionira se trošak od 70% bruto plaće za period od 6 mjeseci.

Program 45 – 50. Cilj programa je da stimulira zapošljavanje osoba ženskog spola iznad 45 godina starosti, te osoba muškog spola iznad 50 godina starosti. Kroz ovaj program se žele poticati poslodavci da prime ove osobe i iskoriste njihovo stečeno znanje i radno iskustvo. Programom se subvencionira trošak od 80% bruto plaće za period od 12 mjeseci.

Program za invalide ima za cilj da stimulira zapošljavanje osoba sa invaliditetom, i to kombinacijom sufinansiranja obrazovanja i zapošljavanja. Ciljne skupine su invalidne osobe prema rješenju nadležnog organa, a uključuje ratne invalide, invalide rada sa smanjenom radnom sposobnošću, mirnodopske vojne invalide i civilne ratne invalide. Kroz ovaj program subvencionira se trošak od 90% bruto plaće za period od 12 do 18 mjeseci u zavisnosti od stepena invalidnosti. Poslodavci koji sufinansiranu osobu zadrže u radnom odnosu nakon isteka sufinansiranja imaju pravo na jednokratnu novčanu pomoć u iznosu od 2000 KM. Ova sredstva su namijenjena za prilagođavanje radnog mjesta invalidnoj osobi ili kupovinu specijalnih uređaja neophodnih za rad.

Program solidarnost na djelu. Cilj i ovog programa je da stimulira zapošljavanje osoba s posebnim potrebama kombinacijom sufinansiranja obrazovanja i zapošljavanja. Ovaj program obuhvata nezaposlene osobe s posebnim potrebama ili otežanim faktorom

zapošljivosti prema procjeni odjela za profesionalnu orijentaciju. Programom se subvencionira trošak od 90% bruto plaće za period od 12 mjeseci.

Svi prethodno spomenuti programi nameću određene obaveze poslodavcima, službama za zapošljavanje i sufinansiranim osobama. Poslodavci čiji je zahtjev, podnesen službi za zapošljavanje, pozitivno ocijenjen imaju obavezu da sklope ugovor o radu s radnikom i da ga prijave na Zavod za zdravstveno osiguranje i Zavod za penzijsko/mirovinsko osiguranje. Poslodavci imaju obavezu zadržati sufinansiranu osobu u radnom odnosu u periodu sufinansiranja. Pored toga, a u cilju sprečavanja raznih zloupotreba ovih sredstava, obaveza poslodavaca je da zadrže u radnom odnosu isti broj radnika koji je zatečen u periodu od prije podnošenja zahtjeva pa do isteka sufinansiranog perioda. Poslodavci su obavezni dostavljati dokaze o isplaćenim plaćama protekom svakog mjeseca. Pored toga, oni su obavezni obavijestiti službu za zapošljavanje o svakoj promjeni koja može utjecati na izvršenje ugovornih obaveza potpisnika ugovora.

Među brojnim programima zapošljavanja neophodno je spomenuti program čiji je realizator Federalni zavod za zapošljavanje. To je **Program zapošljavanja asistenata u visokoškolskim i naučnoistraživačkim institucijama**. Programom se subvencionira zapošljavanje 200 mladih asistenata u visokoškolskim ustanovama i naučnoistraživačkim institucijama na području Federacije Bosne i Hercegovine. Ciljevi ovog programa su višestruki, ali u prvom redu to je zapošljavanje mladih koji su u toku školovanja postigli odličan rezultat, njihovo zadržavanje u zemlji i pomoć fakultetima i institutima da se kadrovski ojačaju radi bolje primjene Bolonjske deklaracije. Prvobitno je vrijeme sufinansiranja po ovom programu bilo 12 mjeseci, ali je kasnije produženo na 36 mjeseci. Postoji nekoliko razloga zbog čega je došlo do ovog produženja: izbor u zvanje asistenta najčešće traje tri godine; asistenti imaju obavezu da pohađaju postdiplomski studij koji traje dvije godine, te da urade magistarski rad, čime stječu uvjete za izbor u više zvanje; ostavljeno je dovoljno vremena da nadležna ministarstva odobre sredstva iz budžeta za ove asistente. Produženjem vremena sufinansiranja došlo je do izmjena u pogledu obaveza prema poslodavcima

jer imaju obavezu da sa sufinansiranim osobama zaključe ugovore o radu na neodređeno vrijeme. Visina subvencije je 800 KM mjesečno po asistentu, s tim da je obaveza poslodavaca da asistentima isplaćuju plaće u skladu s unutrašnjim aktom ustanove, odnosno da sufinansirani asistenti imaju iste plaće kao i već zaposleni asistenti. Naime, većina fakulteta i naučnoistraživačkih institucija pored redovnih budžetskih sredstava imaju i vlastite prihode koje ostvaruju po različitim osnovama (vanredni, paralelni, postdiplomski studij, projekti i sl.). Tako se plaće zaposlenih najčešće sastoje od budžetskih i vlastitih sredstava. Ova obaveza koja je definirana ugovorom između visokoškolske odnosno naučnoistraživačke institucije, s jedne strane, i Federalnog zavoda za zapošljavanje, s druge strane, ispoštovana je gotovo u potpunosti. Nažalost, ipak dva fakulteta, sa značajnim vlastitim prihodima, nisu ispoštovala odredbe ugovora jer su od subvencija vršili uplatu doprinosa, a ostatak davali kao plaću u iznosu od oko 470 KM, što je manje od plaća radnica na održavanju čistoće u ovim ustanovama. Također, ovaj program uključuje i novčanu pomoć za postdiplomski studij u iznosu od 2000 KM i on se uplaćuje visokoškolskoj ustanovi u kojoj sufinansirani asistent pohađa postdiplomski studij nakon isteka prve godine sufinansiranja.

Pored ovih programa, Federalni zavod za zapošljavanje u saradnji s kantonalnim službama za zapošljavanje i drugim subjektima poduzeli su i druge aktivne mjere. Tu svakako treba spomenuti sljedeće mjere:

- Obuka koja uključuje prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju nezaposlenih osoba s ciljem stjecanja novih znanja, vještina i zanimanja a radi lakšeg zapošljavanja;
- Obuka već zaposlenih radnika s ciljem usavršavanja znanja i stjecanja novih vještina a radi zadržavanja radnog mjesta;
- Podrška za samozapošljavanje u poljoprivredi, agro-biznisu i maloj privredi;
- Javni radovi kojima se žele mobilizirati na privremenim ili povremenim poslovima određene osjetljive socijalne kategorije nezaposlenih osoba na izvođenju javnih radova od općeg interesa itd.

Nažalost, i pored niza različitih aktivnosti i mjera, a s osnovnim ciljem smanjenja nezaposlenih osoba, njihov broj uslijed naprijed spomenutih uzroka i dalje raste.

Literatura

- Milosavljević, M. (2003) *Devijacije i društvo*, Draganić, Beograd
- Lakićević, M. (2001) *Socijalni razvoj i planiranje*, Fakultet političkih nauka Beograd, Čigoja štampa, Beograd.
- Lakićević, D. (1991) *Socijalna politika*, Savremena administracija, Beograd.
- Marković, D. (1999) *Sociologija rada*, Savremena administracija, Beograd.
- Puljiz, V. et al. (2000) *Sustavi socijalne politike*, RSP, Zagreb.
- *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 22, 6.4.2005.
- *Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 41, 2.10.2001.
- Buljubašić, S. (2004) *Izveštaj u okviru projekta Opservatorij za promociju i zaštitu prava maloljetnika u Bosni i Hercegovini*, Amici dei bambini, decembar 2004.
- Grupa autora, *Izveštaj o humanom razvoju*, UNDP, Ekonomski institut Sarajevo, 2002.
- *Izveštaj o radu u 2006. godini*, Federalni zavod za zapošljavanje, Sarajevo, februar 2007.
- *Priručnik o mjerama za poticaj zapošljavanja*, Federalni zavod za zapošljavanje, decembar, 2004.
- Grupa autora (2002) *Tranzicija socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini*, Nezavisni biro za humanitarna pitanja IBHI – BiH, Sarajevo
- Program zapošljavanja u Federaciji Bosne i Hercegovine 2006-2010, Federalni zavod za zapošljavanje Sarajevo, decembar, 2005.